

О.А. Негода – здобувач Інституту держави та права ім. В.М. Корецького

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ТА ПРАВО ДИТИНИ НА ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Місце проживання є одним із цивільно-правових критеріїв ідентифікації особи. Місцю проживання у ряді випадків надається юридичного значення, як не просто місцю, де особа проживає, а як факту, який має значення у певних випадках. Так, зокрема, виконання зобов'язань, відкриття спадщини, встановлення опіки та піклування здійснюються за місцем проживання особи. Наведені приклади переконують у великому значенні місця проживання. Якщо до зазначеного додати норми, передбачені цивільним процесуальним правом, то є очевидним, що місце проживання є одним із важливих інститутів цивільного права.

Відповідно до ст. 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово.

Свобода вибору місця проживання є одним із конституційних прав людини (ст. 33 Конституції України). Однак ряд норм цивільного законодавства обмежує дієздатність малолітніх, зокрема й щодо вибору місця проживання. Так, місцем проживання малолітньої дитини є місце проживання батьків (усиновителів), одного із них, з ким дитина проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу або закладу охорони здоров'я (ч. 3 ст. 29 ЦК України).

Сімейне законодавство детально регламентує питання, які можуть виникнути у реальному житті: яким чином визначається місце проживання малолітньої дитини якщо батьки проживають окремо. Проте стосовно категорії малолітніх осіб у віці від 10 до 14 років визначення місця проживання при роздільному проживанні батьків викликає певні труднощі, а реалізація зазначеною категорією осіб права на вибір місця проживання вимагає певного законодавчого уточнення.

Відповідно до ч. 1 ст. 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними буде вирішуватися судом, а згідно з ч. 2 ст. 160 СК України місце проживання дитини, яка досягла 10 років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Тобто й за сімейним законодавством, й за цивільним встановлюється, що місце проживання малолітньої дитини визначається за згодою обох батьків (незалежно від того, чи проживають вони окремо) та самою дитиною. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від 10 до 14 років визначається судом чи органом опіки та піклування.

Цілком закономірно постає питання яким же чином може захистити своє право на вибір місця проживання дитина у віці від 10 до 14 років та яким чином має враховуватися думка дитини щодо свого місця проживання.

Малолітня дитина не може самостійно звернутися до суду за захистом своїх прав, оскільки не має процесуальної дієздатності (ст. 29, 207 ЦПК України). У літературі пропонується два шляхи вирішення вказаної проблеми: позов від імені дитини можуть пред'явити органи опіки та піклування [1, с. 32] або дитина має звернутися до органів опіки та піклування [2, с. 337]. Однак автор не поділяє жодну із зазначених пропозицій, оскільки реальних механізмів здійснення дитиною належних їй прав сімейне законодавство не містить. Так, відповідно до ст. 18 СК України право на звернення до суду виникає у особи з досягненням 14 років, а норми, які б встановлювали право малолітньої особи звертатися до органів опіки та піклування за вирішенням спору між нею та батьками стосовно її місця проживання відсутні. Таким чином залишається незахищеним право дитини на вибір місця проживання у віці від 10 до 14 років, а зазначена проблема вимагає законодавчого врегулювання.

Відсутній єдиний підхід у законодавстві стосовно можливості вільного вибору місця проживання дитиною, яка досягла 14 років. Сімейне законодавство у цілому направлене на те, щоб неповнолітні діти (з 14 до 18 років) проживали спільно з батьками або ж з одним із них. У той же час цивільне законодавство встановлює зовсім інші правила визначення місця проживання неповнолітніх осіб. Так, фізична особа, яка досягла 14 років, вільно обирає собі місце проживання (ч. 2 ст. 29 ЦК України). Зі змісту зазначеної норми можна зробити висновок, що місцем проживання дитини після досягнення 14 років може бути місце проживання одного із батьків за її вибором (якщо батьки не проживають спільно), або дитина має право проживати самостійно. Однак, відповідно до ч. 3 ст. 160 СК України, право дитини, що досягла 14 років, самостійно визначати місце проживання зумовлене окремим проживанням батьків. Тобто відповідно до згаданого правила ч. 3 ст. 160 СК України дитина після досягнення нею 14 років може обрати місцем свого проживання місце проживання її батька або матері. У літературі переважає думка, що більш правильними є положення ч. 3 ст. 160 СК України порівняно із положеннями ч. 2 ст. 29 ЦК України [3, с. 249].

На нашу думку, неможливо однозначно погодитися з правилом ч. 3 ст. 160 СК України щодо визначення місця проживання неповнолітньої дитини після досягнення нею 14 років. Неоднозначним є й шляхи вирішення цієї проблеми, запропоновані у юридичній літературі. Так, Є. Ворожейкін свого часу пропонував доповнити сімейне законодавство правилом про те, що у необхідних випадках (навчання, робота) діти за згодою батьків можуть проживати окремо від них [4, с. 197].

Проте й і з запропонованим Є. Ворожейкіним порядком визначення місця проживання неповнолітньої особи неможливо погодитися, оскільки зазначене правило не відповідатиме стану суспільних відносин та сприйняттю неповнолітнім себе як особистості у суспільстві, ущемлятиме його право на самостійне розпорядження власною долею, адже сучасне цивільне законодавство наділяє неповнолітню особу у віці від 14 до 18 років досить широким комплексом прав, така особа має неповну цивільну дієздатність. Саме тому потрібно встановити однозначне правило стосовно вільного вибору неповнолітніми місця проживання.

Вирішення на законодавчому рівні окреслених проблем сприятиме реальному здійсненню дитиною права на вибір місця проживання.

Література

1. Цивільний кодекс України: Коментар. Видання друге із змінами станом на 15 січня 2004 р. – Х.: ТОВ “Одісей”, 2004. – 856 с.
2. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. – К., 2003. – 456 с.
3. Сімейне право України: Підручник / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2004. – 400 с.
4. Ворожейкин Е.М. Семейные правоотношения в СССР. М., “Юридическая литература”, 1972. – 336 с.